DOI: https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-12-100-37
УДК 371.134+[74.02:81'2/44]

Якимович Т.Д.
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Лехновська Т.С.
Філія ДВНЗ «Ужгородський національний університет» у м. Львів

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Анотація. Досліджено теоретичні питання формування комунікації та методики формування комунікативних умінь у педагогів. Проведено експериментальне дослідження комунікації майбутніх педагогів. Труднощі в спілкуванні є однією зі складних педагогічних проблем. Цікавість до формування комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти зумовлена усвідомленням позитивного впливу, який мають зазначені прийоми на створення вільної та невимушеної атмосфери в групі, унаслідок чого відбувається послаблення комунікативних бар'єрів, зняття тих психічних захистів майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти, які складалися впродовж життя і проявляються при використанні рідної мови. В даний час метою оволодіння навичками мови введення в іншій сфері спілкування і участі в діалозі. Ця мета досягається шляхом формування здатності до крос-культурної комунікації. Точніше вчення, яке організоване на основі знань про комунікативний характер, спілкування, використовуючи всі необхідні для цього кошти і методи служать, для досягнення поставленої мети.

Ключові слова: комунікація, невербальна комунікація, педагогічне спілкування, тривожність, професійно-педагогічна комунікація, педагогічний стандарт вчителя.

Yakymovych Tatiana
Uzhhorod National University
Lekhnovska Tetyana
Uzhhorod National University Branch in Lviv

METHODS OF FORMATION OF COMMUNICATIVE SKILLS OF FUTURE

Summary. Theoretical issues of communication formation and methods of formation of communicative skills in teachers are studied. An experimental study of communication of future teachers was conducted. Difficulties in communication are one of the difficult pedagogical problems. Interest in the formation of communicative qualities of future teachers of preschool education is due to awareness of the positive impact of these techniques on creating a free and relaxed atmosphere in the group, resulting in weakening of communication barriers, removal of mental defenses of future teachers of preschool education. life and are manifested in the use of the native language. Non-verbal communication is usually unconscious and self-sufficient. The first of them is the optical-kinesthetic system of signs, which includes gestures, facial expressions, pantomime. Eyes, eyes, human faces are able to say more than spoken words, facial expressions carry more than 70% of information. In the learning process, the defining goal is the formation of communicative qualities of future teachers of preschool education. According to the concept of development of higher professional education, the training of highly qualified personnel is considered as the basis of educational activities of higher educational institutions. At the same time, in foreign educational institutions, language is one of the means of forming the communicative competence of the teacher, promotes his free entry into professional activities. The main purpose of training is to participate in the communication process. Currently, the goal is to master the skills of introductory language in another area of communication and participation in dialogue. This goal is achieved by forming the ability to cross-cultural communication. More precisely, the doctrine, which is organized on the basis of knowledge of the communicative nature of communication, using all the necessary tools and methods to achieve this goal.

Keywords: communication, non-verbal communication, pedagogical communication, anxiety, professional-pedagogical communication, pedagogical standard of a teacher.

Постановка проблеми. Формування й розвиток комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти закладів загальної середньої освіти позитивно впливає на їхню професійну компетентність, творчу самореалізацію, освоєння професійної діяльності тощо. Цілком логічно, що за таких умов виникла потреба у переосмисленні накопиченого досвіду, у пошуках нових шляхів удосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти передусім, формування у них високих рівнів комунікативних якостей. Завдання вищої педагогічної школи – моделювати сучасний освітній сценарій формування комунікативної компетентності педагога.

Результати аналізу психолого-педагогічних праць засвідчують велику кількість наукових досліджень, присвячених питанням теорії та практики формування компетентності, в тому числі й комунікативної (Н. Бібік, Л. Морська, О. Овчарук, О. Пометун). Для розвитку компетентної особистості, активного члена суспільства необхідно підвищувати ефективність процесу навчання шляхом перегляду та реформування освіти на всіх рівнях, оскільки існуючі системи не повністю відповідають запитам сучасного суспільства і потребують переорієнтації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема педагогічної взаємодії розглядали І. Бех, А. Бойко, А. Бодальов, С. Гончаренко,

© Якимович Т.Д., Лехновська Т.С., 2021

Дмитренко, В. Кан-Калик, Л. Петровська, В. Сухомлинський, О. Федій та ін., поняття і сутність педагогічної комунікації вивчали Н. Бутенко, О. Жирун, М. Заброцький, С. Левченко та ін., структуру комунікативних якостей майбутнього педагога досліджували Н. Бібік, Н. Волкова, Ю. Вторнікова, С. Петрушин, О. Савченко та ін., формуванню комунікативної культури присвячені роботи Н. Гез, Т. Голанд, Т. Гоффманн, М. Лазарева та ін., технології розвитку комунікативних умінь та їхні структурні компоненти окреслювали А. Дубаков, Г. Бушуєва, А. Капська, О. Мерзлякова, Д. Хумест та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Слід зазначити, що й досі відсутній єдиний погляд на сутність такого явища, як комунікація. Вчені досить неоднозначно трактують сутність даного феномена. Недостатньо з'ясовані зовнішні та внутрішні чинники спілкування, а також питання про те, як впливають індивідуально психологічні та особистісні характеристики суб'єкта на розвиток його комунікативних якостей.

Таким чином, формування комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти є актуальною проблемою педагогіки вищої школи, вирішення якої має важливе значення як для майбутнього фахівця, так і для суспільства в цілому. Тому даній проблемі присвячена дана стаття.

Головною метою цієї роботи є розкриття особливостей процесу комунікації, психолого-педагогічних чинників формування комунікативних якостей особистості, теоретичному аналізі та експериментальному дослідженні програми розвитку комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Основні завдання статті:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми комунікації в психолого-педагогічних дослідженнях.

2. Визначити чинники впливу на розвиток комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

3. Розробити та апробувати методику формування комунікативної компетентности майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти та дослідити її ефективність.

Виклад основного матеріалу. Формування й становлення комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти позитивно впливає на професійний рівень майбутніх спеціалістів, їхню творчу самореалізацію, удосконалення їх діяльності, а саме це необхідно майбутнім фахівцям для адекватної орієнтації в усіх сферах суспільного життя.

Найважливішим завданням забезпечення професійної підготовки майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти є їхній загальний розвиток, удосконалення мовної та комунікативної компетенції, досягнення такого рівня володіння діловим мовленням, який достатній для активної і плідної участі майбутнього фахівця в професійній діяльності.

На нашу думку, педагогічна комунікація – це засіб передачі інформації між педагогами та їхніми учнями.

На думку К.А. Дмитренко, педагогічне спілкування– особливий вид творчості. У професійному спілкуванні майбутніх педагогів можна виділити два взаємопов'язаних компоненти: По-перше, це загальні принципи (основа) спілкування, що закладаються самим характером суспільного ладу, наслідуванням цінностей минулого, в яких реалізується педагогічна діяльність педагога, єдина мета і завдання навчання і виховання. По-друге, його індивідуальні принципи (основа) спілкування, громадянська позиція, стиль спілкування – сукупність конкретних прийомів і засобів, які викладач доцільно, залежно від конкретних умов і можливостей навчання і виховання реалізує у своїй діяльності на основі власних знань, професійного досвіду, здібностей і вмінь [1].

Професійно-педагогічна комунікація є основною формою педагогічного процесу, продуктивність якого обумовлюється цілями й цінностями спілкування, прийнятими всіма його суб'єктами за норму індивідуальної поведінки [1].

Професійний стандарт вчителя початкових класів [2] став першим профстандартом в Україні, який затвердили на національному рівні. У документі чітко виписана загальна інформація про стандарт, навчання та професійний розвиток вчителя і найголовніше – конкретний перелік його функцій.

Педагогічна комунікація є важливим чинником професійної ідентичності й охоплює всі сфери педагогічної діяльності. Учителю доводиться налагоджувати комунікативні зв'язки з колегами по роботі, батьками, дирекцією, керівниками позашкільних установ, громадськими об'єднаннями, ЗМІ тощо [3].

Л. Петровська виділяє компетентність у спілкуванні як за суб'єктоб'єктною, так і за суб'єкт-суб'єктною схемами [3]. Компетентність у спілкуванні за суб'єкт-об'єктною схемою охоплює зовнішній поведінковий рівень спілкування та знаходить вираження в орієнтації особистості на використання монологічних стратегій взаємодії з людьми. В орієнтації особистості на застосування діалогічних стратегій взаємодії з партнерами проявляється її компетентність у спілкуванні за суб'єкт-суб'єктною схемою.

До спеціальних якостей комунікативності вчителя також належать: комунікативні знання – узагальнений досвід людства в комунікативній діяльності; комунікативні навички – автоматизовані свідомі дії, що сприяють швидкому відображенню у свідомості комунікативних ситуацій, визначають успішність сприйняття, розуміння об'єктивного світу й відповідного впливу на нього у процесі педагогічної комунікації [3].

Комунікативну компетенцію визначають як засновану на знаннях та чуттєвому досвіді здатність особистості орієнтуватися у ситуаціях педагогічного спілкування задля вирішення комунікативних завдань [4].

Організовуючи дослідження, ми намагалися поєднувати комплекс методів, маючи на увазі, що таке поєднання покликане забезпечити отримання різнобічних відомостей про об'єкт дослідження, а самі методи повинні забезпечити одночасне вивчення усіх компонентів формування професійної культури. При цьому задіяні методи відображають динаміку зміни рівнів професійної культури упродовж усього процесу дослідження.

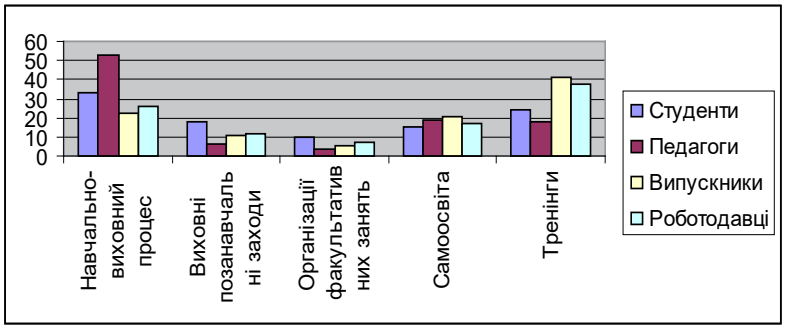

Рис. 1. Розподіл респондентів за шляхами впливу на формування комунікативних якостей (у відсотках)

Для вивчення комунікативних якостей, емоційних станів та особистісних факторів майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти ми використали: тест опитувальник КОС-1, для вивчення комунікативних та організаторських здібностей; опитування, для виявлення комунікативних проблем майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти; методика діагностики самооцінки Ч.Д. Спілберга та Ю.Л. Ханіна, для оцінки рівня реактивної та особистісної тривожності; тест на дослідження рівня самооцінки; тести на дослідження стилю спілкування.

За допомогою анкети ми намагались визначити думку респондентів щодо шляхів формування комунікативних якостей, щоб визначити доцільність внесення змін в організацію навчально-виховного процесу з метою підвищення рівня комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти.

Таким чином, найбільш значущими засобами впливу на формування комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти є навчальний процес та тренінги.

Після проведення методики було проведене обговорення. Узагальнивши результати, можна прослідкувати наступну тенденцію, найбільші труднощі майбутні викладачі трудового навчання і технологій відчувають при спілкуванні із незнайомими людьми (ровесниками 22%, а особливо з дорослими 28%), педагогами 16% та особами протилежної статі 16%. Найкомфортніше під час спілкування майбутні викладачі трудового навчання і технологій почувають себе із друзями та ровесниками 46%, родичами 20%.

Аналіз результатів констатувального етапу дослідження дав змогу зробити висновок про те, що значна частина майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти відчувають труднощі щодо формування комунікативних якостей.

Проаналізувавши відповіді майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти і результати тестування можна сказати, що в даному випадку 50 осіб за комунікативними та організаторськими здібностями поділилися чітко на три групи: низький і нижче середнього (19 майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти), середній (13 майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти) і високий і дуже високий (18 майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти).

Було проведено методики на виявлення рівня комунікативних та організаторських здібностей, реактивної та особистісної тривожності, та самооцінки. Результати дослідження піддавались кореляційному аналізу.

Для 5% рівня точності, який вважається загальноприйнятим у психологічних дослідженнях, значущим коефіцієнтом кореляції (при розмірі вибірки 50 осіб) є r = 0, 278711.

Слід зазначити, що у тестах високі бали по комунікативним, організаторським якостями, реактивній та особистісній тривожності вказували на високий рівень, вираженості того чи іншого явища, а високі бали по самооцінці – низький рівень. Тому кореляційні зв'язки, котрі є пов'язані із самооцінкою слід читати обернено до того знаку, який є вказаний у кореляції.

Аналізуючи отримані результати можна зробити наступні висновки:

Виявлені кореляційні зв'язки між рівнем комунікативних здібностей та:

а) організаторськими здібностями (r КЗ,ОЗ = 0,288) прямий кореляційний зв'язок.

б) реактивною тривожністю (r КЗ,РТ =-0,495) обернений кореляційний зв'язок.

в) особистісною тривожністю (r кЗ, ОТ =-0,673) обернений кореляційний зв'язок.

г) самооцінкою (r СО,КЗ =-0,698) існує прямий кореляційний зв'язок (оскільки у тестах високі бали по комунікативних та організаторських здібностях означали високий рівень, а високі бали по самооцінці – низький рівень). Тобто із зниженням чи підвищенням одного фактору знижується чи підвищується інший.

Особистісна тривожність також корелює із самооцінкою (r ОТ, СО =0,91) виявлений обернений кореляційний зв'язок.

Між організаторськими здібностями та реактивною тривожністю (r ОЗ,РТ = -0,1628) статистично значимих зв'язків не виявлено.

Висновки та пропозиції. Метою експериментальної частини було проведено дослідження з метою виявлення залежності розвитку комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти від особистісних особливостей.

Для вивчення комунікативних якостей, емоційних станів та особистісних факторів майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти ми використали тести та анкетування, кореляційний аналіз.

Інформація, що була отримана після дослідження, показала особливу роль самооцінки та рівня тривожності на розвиток комунікативних якостей студента.

Наша гіпотеза про те, що комунікативні якості студента визначаються його особистісною характеристикою підтвердилась, тому використання у тренінгових вправ спрямованих на формування адекватної самооцінки є виправданими.

Для підвищення рівня комунікативних якостей майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти необхідним є використання інноваційних методик формування комунікативних якостей, однією з яких – соціально-психологічний тренінг.

Список літератури:

1. Дмитренко К.А. Сутність професійної комунікації у педагогічній освіті. *Наукові записки. Серія «Психолого-педагогічні науки».* 2012. № 7. С. 11–15.
2. Які компетентності, знання та вміння повинен мати вчитель початкових класів – затверджено перший в Україні професійний стандарт. URL: https://mon.gov.ua/ua/news/yaki-kompetentnostiznannya-ta-vminnya-povinen-mati-vchitel-pochatkovihklasiv-zatverdzheno-pershij-v-ukrayini-profesijnijstandart
3. Паршук С.М., Круглова Н.С. Педагогічна комунікація як складова професійної ідентичності майбутніх учителів початкової школи. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал.* 2015. № 5(49). С. 318–325.
4. Касярум К.В. Комунікативні аспекти професійної діяльності викладача вищої школи : методичні рекомендації. Черкаси : Вид. від. ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. 106 с.

References:

1. Dmytrenko K.A. (2012) Sutnist profesiinoi komunikatsii u pedahohichnii osviti [The essence of professional communication in pedagogical education]. *Naukovi zapysky. Seriia «Psykholoho-pedahohichni nauky»*, 7, 11–15.
2. Yaki kompetentnosti, znannia ta vminnia povynen maty vchytel pochatkovykh klasiv – zatverdzheno pershyi v Ukraini profesiinyi standart [What competencies, knowledge and skills should have an elementary school teacher – the first professional standard in Ukraine was approved]. Available at: https://mon.gov.ua/ua/news/yaki-kompetentnostiznannya-ta-vminnya-povinen-mati-vchitel-pochatkovihklasiv-zatverdzheno-pershij-v-ukrayini-profesijnijstandart
3. Parshuk S.M., Kruhlova N.S. (2015) Pedahohichna komunikatsiia yak skladova profesiinoi identychnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovoi shkoly [Pedagogical communication as a component of the professional identity of future teachers of elementary school]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii: naukovyi zhurnal,* 5(49), 318–325.
4. Kasiarum K.V. (2011) Komunikatyvni aspekty profesiinoi diialnosti vykladacha vyshchoi shkoly: metodychni rekomendatsii [Communicative aspects of professional activity of a higher school teacher: methodical recommendations]. Cherkasy: Vyd. vid. ChNU imeni Bohdana Khmelnytskoho.